

УДК 378.011.3-051:376-056.262

І.В. Шеремет, С.В. Страшко, Л.В. Пакірбаєва

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ МЕТОДИКИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ПРОФІЛАКТИКИ ПОРУШЕНЬ ЗОРУ У ДІТЕЙ

© Шеремет І. В., 2016

<http://orcid.org/0000-0001-8766-8115>

© Страшко С. В., 2016

<http://orcid.org/0000-0003-4039-7981>

© Пакірбаєва Л. В., 2016

<http://orcid.org/0000-0002-4626-0436>

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.47925>

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню експериментальної методики підготовки майбутніх учителів до роботи з профілактики порушень зору у дітей у загальноосвітніх навчальних закладах і розробки моделі її реалізації.

Розроблена модель підготовки майбутніх учителів до роботи з профілактики порушень зору у дітей базується на здобутті знань та умінь з фахових, психолого-педагогічних дисциплін та методики навчання з цих дисциплін, з наступним їх узагальненням і поглибленням у спецкурсі «Профілактика порушень зору дітей». Методика формування у майбутніх учителів готовності до роботи з профілактики порушень зору в загальноосвітніх навчальних закладах, розроблена на основі загально-дидактичних та методичних закономірностей.

Розроблений зміст спецкурсу «Профілактика порушень зору у дітей» та підхід до його опанування дають підстави вважати його окремим предметом і цілісною системою, успішне функціонування якої можливе завдяки постійному надходженню інформації з інших систем.

Ключові слова: профілактика порушень зору, критерії готовності, компоненти готовності до професійної діяльності

Шеремет И. В., Страшко С. В., Пакирбаева Л. В. Теоретические основы экспериментальной методики подготовки будущих учителей к работе по профилактике нарушений зрения у детей.

Статья посвящена изучению экспериментальной методики подготовки будущих учителей к работе по профилактике нарушений зрения у детей.

Разработанная модель подготовки будущих учителей к работе по профилактике нарушений зрения, базируется на получении знаний и умений профессиональных, психолого-педагогических дисциплин и методики изучения этих дисциплин, с последующим их обобщением и углублением в спецкурсе "Профилактика нарушений зрения у детей". Методика формирования у будущих учителей готовности к работе по профилактике нарушений зрения у

детей в общеобразовательных учебных заведениях, разработана на основе общедидактических и методических закономерностей.

Разработанное содержание спецкурса "Профилактика нарушений зрения у детей" и поход к его овладению дают основания считать его отдельным предметом и целостной системой, успешное функционирование которой возможно благодаря постоянному поступлению информации из других систем.

Ключевые слова: профилактика нарушений зрения, критерии готовности, компоненты готовности к профессиональной

Sheremet I., Strashko S., Pakirbaeva L. Theoretical foundations of the experimental method of teachers-to-be training focused on visual impairment in children prevention.

The information on current interpretations of readiness for professional activities is summarized. The criteria of approach to the evaluation of readiness of teachers-to-be to prevent visual impairment in children are presented. Developing students' readiness for innovation activities involves substantial efforts to study new technologies for preservation and prevention of sense of vision, study the mechanism of their implementation, developing of purposeful understanding of teachers-to-be the necessity of innovative activities on this issue. Analysis led to the conclusion about the research of these components of readiness at four levels of formation: elementary, reproductive, productive and creative. We have developed and reason the criteria of the evaluation for their characteristics.

Worked out maintenance of the special course "Prevention of sense of vision for children" and hike to his capture ground to consider his separate object and integral system the successful functioning of that is possible due to the permanent receipt of information from other systems.

Key words: prevention of sense of vision, criteria of readiness for professional activity.

Постанова проблеми. У процесі проведеного теоретичного дослідження нами встановлено, що готовність до організації та реалізації методів та методики профілактики порушень зору, як і готовність до педагогічної діяльності загалом, має компонентний склад, що характеризується особливими елементами. На підставі цього у складі готовності до роботи з профілактики порушень зору у дітей слід відрізняти *мотиваційний, змістовий та процесуальний* компоненти. Дослідження зазначених компонентів готовності проводимо на чотирьох рівнях їх сформованості: *елементарному, репродуктивному, продуктивному і творчому*. Для їх характеристики було розроблено опис відповідних рівнів і обґрунтуванні критерії їх оцінювання [10].

Теоретичний аналіз проблеми дослідження створив підґрунтя для розробки методики цілеспрямованої підготовки студентів до профілактики порушень зору (ППЗ) у дітей в загальноосвітніх навчальних закладах, що й визначило мету статті.

Виклад основного матеріалу. Основними компонентами методики педагогічних процесів виступають мета навчання, зміст, методи, форми та засоби діяльності, що формують професійні компетентності.

Важливе місце у формуванні готовності до певного виду праці відіграють мотиви. Саме вони виступають засобом виведення суб'єкта діяльності на необхідний рівень самоорганізації.

Вивчення мотивації та її формування - це дві сторони одного і того ж процесу. Під час розробки методики формування у студентів готовності до профілактики порушень зору ми використовували два механізми формування мотивації навчання. Перший полягає в тому, що спеціально створювані умови навчальної діяльності вибірково актуалізують окремі ситуативні спонукання, які при систематичній актуалізації поступово переходять у стійкі мотиваційні утворення. У відповідності до цього механізму розвиток мотивації здійснюється «знизу вгору». Другий механізм («згори вниз») полягає у засвоєнні студентами спонукань, цілей та орієнтирів, запропонованих їм у готовій формі, «які за задумом вихователя мають у нього сформуватися і які сам вихованець повинен поступово перетворити зі сприйнятих ззовні у сприйняті внутрішньо і реально діючі». Зрозуміло, що повноцінний розвиток мотиваційної сфери здійснюється за рахунок використання обох механізмів [1].

Спираючись на ці положення, у процесі формування та розвитку мотиваційного компонента готовності майбутні учителів до профілактики порушень зору слід врахувати такі вимоги: 1) максимальна доступність для реалізації у навчально-виховному процесі; 2) відповідність висновкам психолого-педагогічних досліджень з проблем мотивації; 3) розвиток мотивації до профілактики порушень зору відповідно меті та завданням підготовки майбутнього вчителя; 4) адекватність принципам розвивального навчання.

Формування мотивів включає формування пізнавальних інтересів студентів до опанування методами та методикою проведення профілактики порушень зору, бажання систематично їх розвивати; визначення характеру

самооцінки майбутніх вчителів, а також емоційність ставлення до оволодіння цим напрямком професійної діяльності.

Формування та розвиток мотивації майбутніх учителів до роботи з профілактики порушень зору у ВНЗ здійснюється у процесі реалізації змісту їх розвитку.

Перелічені якості виступають складними інтегративними характеристиками особистості та відповідають критеріям сформованості мотиваційного компонента готовності студентів до роботи з профілактики порушень зору в загальноосвітніх навчальних закладах.

У загальному вигляді формування мотиваційного компонента готовності студентів до роботи з профілактики порушень зору можна представити схемою (рис. 1).

Рис. 1. Схема формування мотиваційного компонента готовності майбутніх учителів до профілактики порушень функцій зорового аналізатора

У формуванні змістового та процесуального компонентів готовності студентів до впровадження профілактики порушень зору у початковій школі відіграє роль опанування дисциплінами професійної науково-предметної підготовки, професійно-педагогічної підготовки та природничо-наукової предметної підготовки.

Як відомо, формування теоретичних знань є першочерговим завданням традиційної системи освіти, що ґрунтується на парадигмі знань. Продовж

всього терміну навчання у педагогічному ВНЗ майбутні вчителі формуються знання про методи та методики профілактики порушень зору під час вивчення фахових дисциплін та опанування літератури з цього питання.

Сучасний підхід з точки зору компетентності до підготовки фахівців у ВНЗ не відкидає потребу у знаннях, однак їх формування не ставиться за самоціль, а розглядається як теоретична база практичної підготовки студентів до професійної діяльності. За експериментальною методикою передбачено формування знань методів і методики ППЗ. Змістовий компонент готовності включає також знання, сучасних методів та методики ППЗ і практичне впровадження їх в педагогічній діяльності.

На основі здобутих знань розвиваються практичні вміння, а з них відповідні навички. Формування процесуального компонента готовності залежить від сформованості мотиваційного та змістового компонентів, і в свою чергу ілюструє їх успішне функціонування.

У методиці цілеспрямованої підготовки студентів до роботи з профілактики порушень зору у молодших школярів можна виділити чотири логічні блоки: теоретичний (зміст підготовки); технологічний (форми, методи і засоби навчання); практичний (сприймання, осмислення та запам'ятовування матеріалу і засвоєння навичок і вмінь практичного застосування знань); діагностичний (контроль засвоєння знань та формування вмінь з сучасних методики ППЗ.

Теоретичний блок (зміст) - методики підготовки майбутніх учителів до використання сучасних методів ППЗ у загальноосвітніх навчальних закладах складався з: а) дисциплін професійної природничо-наукової та науково-предметної підготовки (анатомія та фізіологія дитини, основи медичних знань, загальна біологія, валеологія, безпека життєдіяльності, основи хімії та біохімії тощо); б) дисциплін професійно-педагогічної підготовки; в) самостійної роботи студентів; г) індивідуальних творчих завдань, що виконували студенти під час педагогічної практики; д) роботи проблемних груп.

Спираючись на теоретичні дослідження, ми передбачали, що введення питань з профілактики порушень зору у зміст підготовки студентів сприяє ефективності формування готовності майбутніх учителів до вказаної діяльності.

Формування готовності студентів до використання профілактики порушень зору у ЗНЗ під час виконання творчих завдань і самостійної роботи не можна вважати самодостатньою формою реалізації цього завдання. Це ж

стосується і роботи проблемних груп. Поєднання всіх компонентів створюватиме єдину систему. Пошук організаційної форми цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів до профілактики порушень зору показав, що найбільш доцільно здійснювати її під час проведення теоретичних та практичних занять із спеціальних міжпредметних курсів.

Аналіз формування готовності студентів до окремих видів педагогічної діяльності засобами відповідних спецкурсів здійснювався у ряді дисертаційних досліджень [4, 6].

Ефективність підготовки майбутніх учителів у процесі вивчення спецкурсів обумовлена тим, що є «перспективною формою інтеграції знань...» [7] і передбачає поєднання частин в єдине ціле з метою «використання їх для характеристики взаємозв'язку елементів як єдиної сукупності [9]. За рахунок цього можливий прояв нових інтегративних якостей, не властивих окремо взятим компонентам. В результаті такої інтеграції відбувається взаємозбагачення кожного з елементів завдяки широкому застосуванню загальних ідей, засобів, прийомів дослідження. Інтеграція певних предметів в одну навчальну дисципліну можлива за умови співпадання об'єктів та методів дослідження та побудови їх на загальних закономірностях і теоретичних концепціях [5, 9].

Тобто, процес опанування інтегрованими спецкурсами та спецпрактикумами дає можливість більш глибокого усвідомлення суті педагогічних процесів, сприяє комплексному і системному засвоєнню знань. Таким системо утворюючим чинником у нашому дослідженні є спецкурс «Профілактика порушень зору».

Формами організації навчання зі спецкурсу були обрані практичні заняття, самостійна робота студентів, науково-дослідницька діяльність майбутніх вчителів основ здоров'я. Такий вибір підтверджується існуючою у педагогічній літературі думкою стосовно того, що в сукупності вони дозволяють сформуванню готовності студентів до професійної діяльності [1, 8].

Використання експериментального методу навчання в ЗНЗ - складний аналітико-синтетичний процес, що поєднує теоретичні основи з формуванням практичних умінь. Це обумовило вибір на етапі розробки експериментальної методики *методів* навчальної діяльності студентів.

У педагогіці вищої школи усе частіше вдаються до використання активних методів навчання [3, 4, 5]. Поділяючи таку думку, в основу функціонування

експериментальної моделі було покладено діяльнісний і системний підходи. Їх реалізація спрямована на формування у майбутніх учителів знань, навичок та умінь до профілактики порушень зору. Це відповідає одній із закономірностей процесу підготовки студентів до діяльності - безпосереднє їх залучення до цієї діяльності, доцільність якого було доведено психологами [2, 3].

Реалізація методики цілеспрямованої підготовки студентів до профілактики порушень зору характеризується комплексним використанням методів навчання. Так, у змодельованому процесі підготовки студентів до вказаної діяльності передбачалось застосування словесних (розповідь, пояснення, бесіда, опис, порівняння, аналіз, узагальнення, індукція, аналогія) та словесно-наочно-практичних методів (моделювання фрагментів уроків, опанування методиками профілактики порушень зору).

Побудова курсу передбачала перебіг зовнішніх та внутрішніх процесів. До зовнішніх процесів належить взаємодія викладача зі студентом. Внутрішні процеси - це особистісна характеристика студента, зумовлена його природою взаємодії з соціумом, яка проявляється у прийнятті власних рішень [9].

Таким чином, формування готовності спроектовано за схемою: зовнішні причини ↔ внутрішні умови задля забезпечення між ними єдності та взаємопроникнення. Динамічною характеристикою суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка виникає у процесі викладання інтегрованого курсу, є мислення студентів. Воно забезпечувалось використанням загальних методів пізнання, що дозволило активізувати усі сторони розумової діяльності майбутніх учителів.

Засобами навчання у нашому дослідженні виступали підручники, навчальні посібники, дидактичні матеріали, технічні засоби (ТЗН), комп'ютерна техніка тощо. Вибір засобів навчання залежав від дидактичної мети і змісту занять.

Основними видами свідомої діяльності студентів у процесі вивчення спецкурсу виступали запам'ятовування матеріалу та засвоєння навичок і вмінь практичного застосування знань. Для цього необхідно осмислено відтворювати вивчене у скороченому вигляді; виділяти головні положення; пояснювати суть теоретичних узагальнень; відповідати на прямі й непрямі питання з матеріалу; ілюструвати засвоєні теоретичні положення прикладами та фактами; встановлювати зв'язки з раніше вивченим; переносити засвоєні знання на пояснення дій у процесі виконання методики профілактики порушень зору тощо.

Наведені положення переконливо доводять, що запам'ятовування не може зводитися до механічного заучування. Воно базується на розумінні навчального матеріалу і сприяє розвитку свідомості.

Повнота реалізації методики цілеспрямованої підготовки майбутніх вчителів до профілактики порушень зору детермінує потребу в своєчасній перевірці ефективності її функціонування.

Діагностичний блок методики підготовки студентів до вказаного виду професійної діяльності стосується виявлення рівня засвоєння теоретичних знань і володіння практичними вміннями з таких основних напрямків:

- знання з анатомії зорового аналізатора;
 - знання з фізіології зорового аналізатора;
 - знання з вікових особливостей зорового аналізатора;
 - знання видів порушень функцій зорового аналізатора;
 - знання сучасної методики профілактики порушень зору;
 - вміння використовувати методики профілактики порушень зору;
 - вміння грамотно втілювати методики профілактики порушень зору в тренінгах.
- проведення учбового процесу в ЗНЗ з використанням методики профілактики порушень зору.
 - вміння адекватно оцінювати результати практичної діяльності.

Експериментальний підхід до проблеми формування готовності до професійної діяльності полягає в тому, що процес навчання виступає як саморозвиток і самовдосконалення на основі власних дій, а діагностика - як самодіагностика, самоаналіз, що можливі у результаті практичної діяльності.

Об'єктивність контролю за перебігом і результатами підготовки майбутніх учителів до профілактики порушень зору забезпечується дотриманням таких принципів:

- всебічності, який передбачав перевірку не лише знань методики профілактики порушень зору, а й уміння користуватись нею у професійній діяльності;
- диференціації - врахування специфіки навчального матеріалу;
- систематичності, що передбачає постійність опитування та перевірки результатів самостійної діяльності студентів;
- діагностики рівня практичних умінь.

З метою дослідження ефективності функціонування розробленої моделі був використаний метод моделювання [7]. Цей загальнонауковий метод пізнання виступає одночасно й універсальним методом дослідження і має такі специфічні особливості: дозволяє вивчати процес до його здійснення, що дає можливість виявити та ліквідувати або зменшити можливі негативні наслідки до їх реального прояву; дозволяє цілісно вивчити процес, оскільки надає можливість виявити зв'язки між елементами моделі; полегшує теоретичний аналіз; дозволяє використовувати кількісні методи аналізу і одержувати на основі них науково-обґрунтовані відомості про досліджуваний процес.

У науковій літературі модель трактують як своєрідний інструмент пізнання, за допомогою якого дослідник вивчає певний об'єкт [7]. Модель визначають як уявну або матеріально реалізовану систему, що відображає чи відтворює об'єкт дослідження та здатна замішувати його, надаючи у процесі вивчення нову інформацію про об'єкт. Моделі виступають засобом інтеграції відомої про об'єкт дослідження інформації та визначають нові аспекти його вивчення.

Беручи до уваги вимоги, що висувають до моделей, їх компоненти відповідають таким характеристикам: точність і повнота системних характеристик; чіткість і лаконічність з достатнім ступенем деталізації; прийнятність (чітко вказані доцільність і користь їх використання); легкість і доступність у використанні.

Аналіз літературних джерел показав, що у педагогічних дослідженнях використовують моделювання з побудовою ідеальних моделей, що являють собою «опис оригіналу в словесній формі чи за допомогою символів і операцій над ними, які відображають досліджувані особливості оригіналу» [7]. До таких моделей відносять схематичні моделі, що розробляють у вигляді різного роду схем, рисунків, графіків тощо. Основні їх переваги - наочність, інформативність і простота побудови.

Поділяючи думку науковців щодо створення моделей і враховуючи особливості підготовки студентів до профілактики порушень зору в загальноосвітніх навчальних закладах, було виділено такі основні етапи підготовки майбутніх учителів до цього виду професійної діяльності з використанням розробленої моделі: якісний - побудова та опис моделі; реалізація логічної структури моделі - з'ясування принципів її функціонування; експериментування з моделлю та інтерпретація модельної інформації.

У загальному вигляді модель комплексної підготовки майбутніх учителів до профілактики порушень зору представлено схемою, зображеною на рисунку 2.

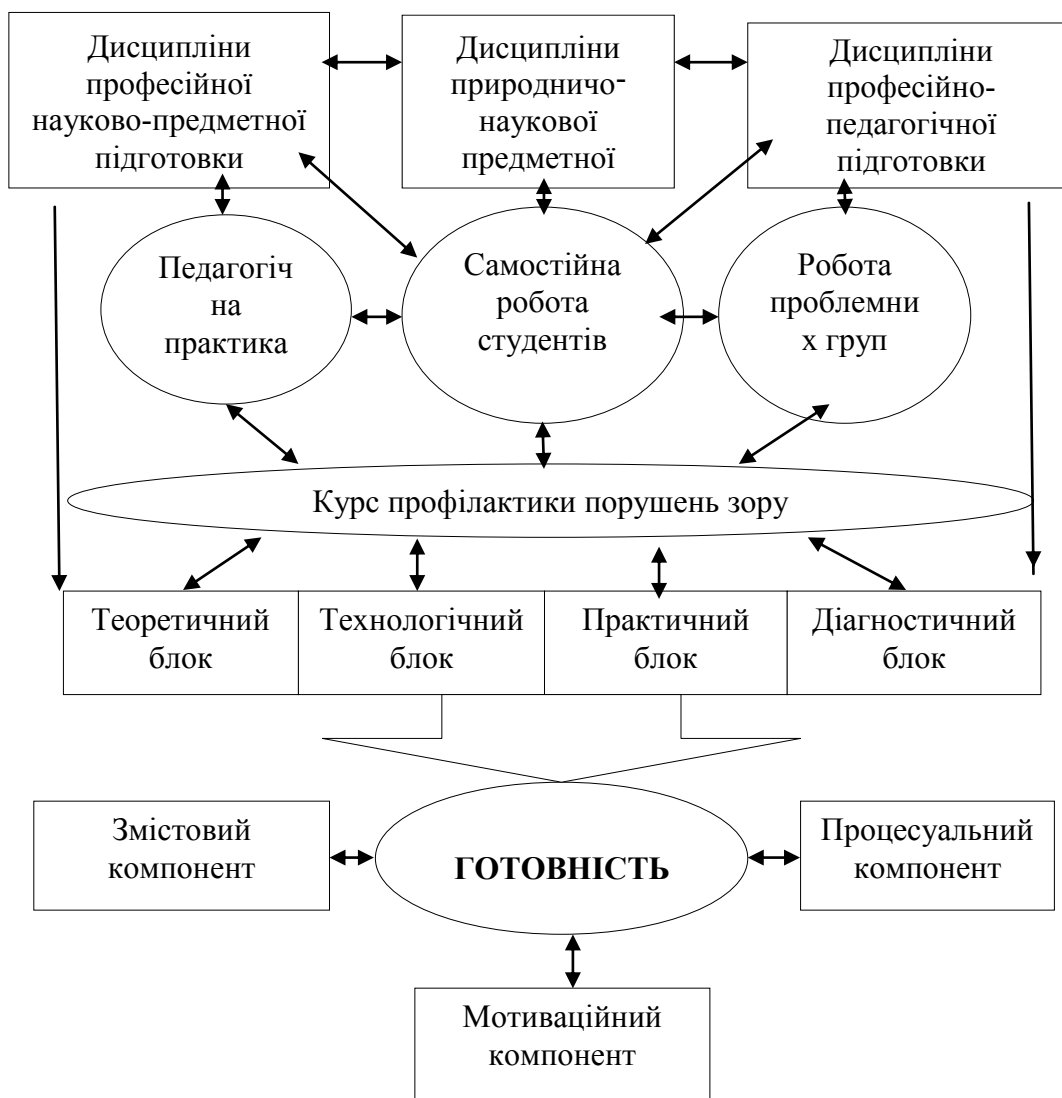

Рис. 2. Структурна модель формування готовності майбутніх учителів до профілактики порушень зору в ЗНЗ

Висновки. Таким чином розроблена модель підготовки майбутніх учителів до роботи з профілактики порушень зору, базується на здобутті знань та умінь з фахових дисциплін, психолого-педагогічних та методики навчання з цих дисциплін, з наступним їх узагальненням і поглибленням у спецкурсі «Профілактика порушень зору у дітей». Методика формування у майбутніх учителів готовності до роботи з профілактики порушень зору в загальноосвітніх навчальних закладах, розроблена на основі загально-дидактичних та методичних закономірностей.

Зміст спецкурсу «Профілактика порушень зору у дітей» та підхід до його опанування дають підстави вважати його окремим предметом і цілісною

системою, успішне функціонування якої можливе завдяки постійному надходженню інформації з інших систем.

Література

1. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирование личности. – М. : Мысль, 1976. – 158 с.
2. Асмолов А. Г. Психология личности : учебник. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 367 с.
3. Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика : учебник для вузов. – СПб. : Питер, 2000. – 304 с.
4. Васенко В. В. Формування готовності студентів до трудового виховання молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / В. В. Васенко ; Київський держ. пед. ін-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 1992. – 172 с.
5. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: Обучение на основе исследования, игры и дискуссии (Анализ зарубежного опыта). – Рига : НПЦ "Эксперимент", 1995. – 176 с.
6. Пихтіна Н. П. Формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів : дис. ... канд пед наук : 13.00.01 / Н. П. Пихтіна ; Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. – К., 1999. – 218 с.
7. Роговая О. Г. Экологическое моделирование: практика : учебно-методическое пособие / О. Г. Роговая. – СПб. : ООО «Книжный дом», 2007. – 104 с.
8. Страшко С. Теоретико-методологічні основи підготовки вчителя основ здоров'я в Україні // Ж. Імідж сучасного педагога. – 2011. – № 8-9 (117-118). – С. 48-53.
9. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К. : Видавничий центр "Академія", 2000. – 544 с.
10. Шеремет І. В. Сутність готовності майбутніх учителів до профілактики порушень зору в дітей початкової школи // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Додаток 1 до Вип. 36, Том III (63) : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2015. – С. 542-553.